

Tri najvažnija momenta u životu čovjeka

Ljudi su se uvijek zanimali za tekuće događaje, bili su znatiželjni što će se u budućnosti dogoditi, a nastojali su doznati što i kako je bilo u prošlosti.

Priča se da je neki davni istočnjački vladar svojim učenjacima naredio da napišu najkraću povijest čovječanstva. Obćao je i veliku nagradu onome kome to uspije. Mnogi su se trudili. Vladaru su donosili podebele knjige, ali on nije bio zadovoljan. Napokon se javi neki stari mudrac i preda vladaru jedan jedini komad papira s ovim tekstom. »Ljudi se rađaju, bore se za život i umiru«. »Ovo je doista, najkraća i najistinitija povijest ljudskog roda« – reče knez i bogato nagradi starca.

I u našem kraju ljudi su se rađali, borili se za život i umirali. A u tome životu najvažnija su tri momenta: rođenje, ženidba (ili udaja) i smrt. Uz njih su vezani i mnogi narodni običaji.

Počet ćemo od rođenja.

Još prije negoli se dijete rodi, roditelji mu pronađu kumu i kuma. To su osobe povjerenja, prijatelji iz djetinjstva, dobri znanci, pokatkad i rođena braća. Najviše dužnosti preuzima kuma. Ona donosi jelo porodilji, kupa novorođenčce, pa ako nema drugog ženskog čeljadeta u kući, ona će posvršavati sve kućne poslove.

U seljačkim kućama držali su lijepe, velike okrugle košare u kojima je kuma nosila jelo porodilji. Imale su otprilike do 60 centimetara promjera. Nosila bi se kuhana kokoš, juha i pogača, zato bi ovakve košare nazivali »pogačne korpe«. Kuma bi uvijek išla u svečanoj odjeći, košaru bi nosila na glavi. Da je dno ne bi žuljalo, na vrh glave stavila bi »svitek« (obruč od savijenih krpa 15 do 18 cm promjera). Kad bi tako noseći košaru na glavi prolazila selom, ljudi su govorili: »Nese pogače«.

Prvih dana dvorila je majku samo kuma, a zatim bi prema dogovoru »donosile pogače« rođakinje. Još nedavno bio je običaj da dijete dobije ime odmah drugi dan nakon rođenja. Kuma bi ga uz pomoć koje rođakinje odnijela u crkvu, gdje bi dobilo ime »koje si je doneo« tj. ime sveca koji je na dan krštenja naveden u katoličkom kalendaru. Na primjer: muško dijete kršteno 19. III. trebalo se zvati Josip, žensko Josipa. Ako je u porodici već koji od braće bio Josip, župnik bi sam odabrao ime novorođenom, ali nikad se nisu uzela imena svetaca čiji su dani već prošli tekuće godine, već uvijek unaprijed, jer bi onaj »komu su išli po ime unazad, bio nesretan cijeli život«. Zato su svi Matije trebali biti rođeni prije 24. veljače, sve Ane prije 27. srpnja, svi Petri i Pavli prije 29. lipnja itd.

Događale su se i čudne stvari. Kalendaru su puni latinskih i grčkih imena, pa bi gdjejoja kuma zaboravila kako se mali ili mala zove. Takvih je slučajeva najviše bilo u martijanečkoj župi prije prvog svjetskog rata za

župnika Stanetija, kojemu je bio važniji kalendar negoli opravdane želje roditelja. A kako će jadna, možda i nepismena, žena zapamtiti imena kao što su na primjer: Prosper, Euzebije, Hilarije, Emerencijan, Eulalija, Vignberta, Pulherija, Eleuterije i druga. Takva imena ostala bi samo u službenim knjigama, a mališani bi dobili »domaće«: Francek, Ivek, Jožek ili druga. U takvom slučaju otac bi zamolio župnika da mu na ceduljicu napiše kako se dijete zove. To bi onda naljepio s nutarnje strane ladice za rublje da se nađe u potrebi.

Neki roditelji rješavali bi taj problem tako da bi djetetu izabrali dva imena, drugi bi čekali povoljniji datum i prevarili župnika »gda je dete rođeno«, ako bi on što pitao. Ipak nisu svi župnici – matičari pravili svojim ljudima takve neprilike kao što je to činio martijanečki, zato nije ni čudo što je u lubbreškoj okolici svaki drugi muškarac bio Đura (Juraj), svaka druga žena Marija, a svaka treća Dora. Kad se rodi prvo dijete, sin prvijenac, mladi otac dobiva šaljivi nadimak »gusak«.

U mirnim, konzervativnim sredinama svako rođenje bila je mala senzacija, naročito za žene i djecu. Prvih dana dolazili bi znatiželjnici da ga vide. Ulazeći u kuću gdje se žena obabila, svaki posjetilac morao se pridržavati davno utvrđenih pravila. Kad bi ugledao dijete, trebao je tri puta pljunuti u stranu i reći: »Fuj ga bilo, da ga ne vrećem!« Tko bi to propustio, postao bi sumnjiv da ima namjeru na dijete baciti uroke tj. izazvati vrućicu, glavobolju, pa i smrt.

Drugo pravilo je nalagalo da se doda: »Kak je to lepo dete!«

Po trećem pravilu dječak je uvijek bio »celi, izrezani otec«, a djevojčica je mogla sličiti materi, ili kojoj baki. Na temu »lepoga deteta« još i danas živi u Podravini stara anegdota.

Priča se da je neka čorava bakica došla u susjedovu kuću da vidi dojenčce. Čula je neko »fucanje« na kaminu kamo bi žene obično stavljale malu djecu da im bude toplije. Ali ovaj put nije to bilo dijete, već malo, bolesno prase.

»Štefek, kaj se rodilo, dečec ili deključka?« – upita starica sretnog oca. »Dečko je, dečko, babica« – istrese ponosno mladi japek. Baka se okrene k prasetu, triput pljune i svečanim glasom prozbori: »Fuj ga bilo, da ga ne vrećem! Kak je to lepi dečec! Ti niti ne znaš, dragi Štefek, kak je ov tvoj sinek jako sličan na tebe. Celi zrenani otec«.

Naši ljudi imaju na tu temu uzrečicu: »Sako je dete s prvoga kraja slično samomu sebi, a z zadnje strane semu svetu«.

Prije II. svjetskog rata bile su rijetke seljačke kuće koje bi slavile krstitke. To su mogli samo imućniji. Tada

Hrastovsko: Mladenci s podsnehalama i deverima (1905. god.)

bi došli rođaci i kumovi, te bi u prijateljskom razgovoru proveli ugodno nedjeljno popodne uz dobru podvrbu sretne majke koja je već prije ustala iz »kimpeta« (das Kindbett = babinje). Uzvanici bi darovali novorođenče. Imućniji bračni par stavio bi pod jastučić poveću novčanicu, kuma bi djevojčici darovala naušnice ili zlatni lančić, haljinice, a dublje je trebalo poseći u džep kad bi se »zetec ili kumić« ženil, ili kad bi »zetica išla zamuš«.

Od dana krštenja djeteta kumovi ostaju u najboljim odnosima, smatraju se rođacima – i njihova se djeca međusobno ne žene. »Kumi se zdaleka, a ženi se zbliža«, veli podravska poslovice, vjerojatno zbog toga da bi u kumstvu ostali najbolji odnosi. Na kumove se računati u najtežim časovima i smatra se da će oni u slučaju potrebe prvi priskočiti u pomoć.

Siroj javnosti nije poznato odakle potječe taj davn, duboko ukorjenjeni običaj. Slavenska starina ne pozna kumstvo, niti su naši preci u pradomovini imali s njim bilo kakvu vezu. Uvela ga je crkva još u pradavno doba, te je i k nama došlo s kršćanstvom. Kumstvo je, zapravo, najjednostavnija socijalna uredba, jer kumovi preuzimaju veliku obavezu: u slučaju smrti roditelja, oni moraju preuzeti brigu o malodobnoj siročadi. Ako bi ta djeca i bila materijalno zbrinuta (kao npr. u rodbinskim zadrugama), oni bi sa svojim kumićima podržavali srdačne odnose i utjecali na odgoj, jer se njihova riječ slušala kao roditeljska. Do naših dana sačuvali su Hrvati u Madžarskoj nazive »kersni otac i kersna mati«. Kod nas su se ti izrazi već potpuno izgubili, ali su kumovi ostali i dalje osobe vrijedne poštovanja. Svoje kumove kajkavac obično oslovljava deminutivima »kumek i kumica«.

»Prihvaćanjem kumstva« nije ovisilo samo o mladima. O tome mogu li mladi kumovati ili ne, odlučivala je cijela kućna zajednica. Biti kuma ili kum smatralo se časnom dužnošću. Dvije obitelji koje su uzajamno kumovale jedna drugoj nazivane su »križovati kumovi«.

Do I. svjetskog rata u podravskim selima nema »bije-le kuge«, dapače, uza sve siromaštvo, djecu nazivaju »božjim blagoslovom«.

Razumljivo je samo po sebi da se za novoga člana porodice trebalo pobrinuti i pripremiti neke stvari prije negoli se pojavi na svijetu. Otac bi sam načinio zipku

(kolijevku), često vrlo lijepo izrezbarenu, a moglo se i na velikom sajmu u Ludbregu, naročito o Svetoj nedjelji (prva rujanska nedjelja), kupiti takve kolijevke. Majka bi sama plela pivoje, često više od metar i po dugačke, uske pamučne trake kojima bi čvrsto omotala dijete od vrata do gležanja »da ma noge i ruke budu ravne«. Svojom rukom šivala bi djeci »rubačke«, a prve bijele lanene gaće dobio bi mali seljačić oko svoje sedme-osme godine kad bi pošao u školu i počeo polaziti crkvu.

Majke su naročito budno pazile na kćeri. Djevojčice su rasle pod budnim okom starijih ženskih članica obitelji. Zarana su slušale moralne pouke o poštenju, o samoodricanju, o poštovanju starijih, o čednosti, o vrijednosti rada, o samosvladavanju, o čuvanju djevojačke časti, zato se u starije doba jedva moglo naći vanbračno dijete u seljačkim kućama. Nesretnica kojoj bi se to dogodilo smatrana je nečasnom, pa ako bi se i našao za nju prosac, nije smjela pod vijencem na vjenčanje.

Vanbračno dijete zabilježeno je u matičnoj knjizi kao nezakonito, vjerojatno zato što se u kajkavskoj starini brak zove »hižni zakon«, a njegova mati nije ga rodila u »hižnom zakonu«. Takvo siročče nazivali bi »fačuk« i moralo je podnositi grubosti i prezir okoline. Nije imalo pravo na nasljedstvo po ocu. Ako bi se mati udala, očuh ga nije prihvaćao. Ostalo bi u materinom domu.

Tako je bilo u selu, a još gore stvari događale su se na vlastelinskim marofima, gdje je bilo zaposleno mnogo proletera, bezzemljaša (ludbreški knez Filip Bačani imao je 54 porodice). Razni špani, provizori, šumari, kasnije zakupnici, upropastili bi lijepe kćeri najamnika, a onda bi im među tom sirotinjom (a katkad i u selu) našli ženika da pokriju sramotu. Takav bi mladenec znao biti i po dvadeset pa i trideset godina stariji od mlade žene. Ona bi tog hranitelja svojeg djeteta oslovljavala sa »vi japa«, a on nije često ni slutio da dijete nije njegovo. Rekli bi da je žena »opala«, ili se »v nekaj vudrila« pak se zato prije reda obabila. Sva seljačka djeca rasla su pod nadzorom starijih članova porodice. Često bi se iste godine rodilo dijete najstarijoj kćeri kad i njenoj materi. Takvi mališani oslovljavali su svoju mnogo stariju braću sa: »Vi sestra«, ili »vi bači«. Oni su bili za njih autoritet, simbol snage i nježnosti: bači – zaštitu u sitnim dječjim sukobima, a sestra, uz majku, učiteljica u šivanju, pletenju, kačkanju, tkanju i drugim ženskim poslovima. Starija braća sudjelovala su u »obiteljskom vijeću« kad se odlučivalo o sudbini mladih, na primjer: da li će ovo ili ono dijete polaziti školu ili će, usprkos svim državnim zakonima i globama, i dalje pasti svinje i da li će se ženiti iz ove ili one kuće itd.

Sto se tiče ženidbe i udaje, roditelji su se povjerljivo porazgovarali s kumovima i s ponekim prijateljima, pretresli i obredali obitelji gdje je rasla udavača. Razgovori su se vodili na dugačko i široko bez ženidbenih kandidata, kao da se njih to uopće ne tiče.

Oni su jednostavno stavljeni pred gotov čin. Jedne večeri pozvao bi otac sineka, naložio mu da se umije, počeslja, da obuče svečano odijelo i saopćio mu »da bu došel kum ili taj i taj stric s kojim bu išel v snoboke«.

Mladić bi se jedva usudio upitati:

»Pak kam, japek?«

»Tebe ne briga! On te bu već otpelal.«

»Kak me ne briga, pak ja se ženim, a ne stric.«

»Poveč mu! Slobodno zna koji deklj pojde«, umiješala bi se mati.

»No dobro! K Janici Šmrčkovi«, izderao bi se starac.

»Joj, joj, japek! Kaj ste se zmislili?! Am ju praf niti ne poznam. Ona je z drugoga sela.«

Slokovec: 1925. Svatovi s mužikašima Zl. Špoljara

»Još i bole! Bar ne mogla saki čas dimo bežati.«

»Japek, pak ja imam pucu dobru i delavnu.«

»Čkomi i kuš! Ja znam bole kaj tebi paše, neg ti šmrkavec kojemu još šmrkli z nosa visiju«, završio bi japek.

Uto bi već stigao stric ili kum koji je trebao sve urediti. Ako se mladiću djevojka nije sviđala, tješio se nadom »da se ne budu pogodili«, a to bi bio spas za njega, barem u pravi mah. Radilo se samo o tome »kaj dekla dobi«, tj. hoće li joj roditelji dati određenu oranicu i dobru kravu. Takva bi krava u novoj bračnoj zajednici bila »mamina krava«. Kućegazda je nije smio prodati bez naknade. Prihodom od zemljišta raspolagali su mladi. »To je snehin sabunjek ili njuš«. Snahin miraz bio je osnovni kapital nove porodice. Ako bi mlada žena ostala udovica bez djece, preudala se i otišla iz zadruge, mužev rod morao joj je vratiti sve što je dobila za miraz. Još u vrijeme feudalizma mogli su neki članovi u zadrugama imati, recimo, svoj vlastiti vinograd, ili nešto stečenih novaca. Takav imetak mogli su, s dopuštanjem zemaljskog gospodina, ostaviti sinu ili kćeri. Ali takvih je bilo malo.

U velikoj većini seljačke djevojke nisu dobivale zemlju, već samo »škrinku i blažinku, pisanu teličku, pikastu prasičku«, kako veli stara pjesma. Davala se posteljina, rubenina, odjeća i obuća složena u lijepo izrezbarenom škrinji. Veliki dio te opreme izradile su udavače same. Marljive i zdrave djevojke bile su rado primane u rodbinske zadruge, pa bi se pojedine obitelji otimala za njih. Stare matice vjenčanih pune su imena sedamnaest, šesnaest, pa i petnaestogodišnjih udavača,

jer se i majkama žurilo da zbrinu jednu kćerku za drugom. Bilo ih je redovito po više u porodici. Ipak se davalo što se moglo: po dvanaest plahiti, dvadesetčetiri ručnika, nekoliko pari odjeće, tibetni rubac i »štrikanec«.

Taj stoljećima ustaljen red najednom se promijenio. Nakon oslobođenja kmetova (1848) i podjele zadružne zemlje, u Ludbregu i okolici seljačke bi djevojke za miraz dobivale po pola jutra oranice, neke i kravu k tome. Unaprijed se moglo ocijeniti koja će dobiti više. Naročito su bile tražene jedinice, a tih je bilo malo. Isto tako roditelji bi rado davali kćeri za jedince. U takvom slučaju govorili bi: »Bar mi se dete ne bu z nikim delilo.« Zivotna nužda, a katkad i pohlepa, tjerale bi roditelje da prisile svoju djecu na brak iz računa. Ženidbeni kandidati nisu tu imali nikakvu riječ, kao što nam govori i ova starinska pjesma:

Dok sem ja bil mali, služit su me dali,

a dok sem narasel, dimo su me zvali:

»Hodi, Ivo, dimo! Bomo te ženili!

Majka ti zebrela švalerku divojku«.

Ona z glavom klima da ga rado ima.

Ivo z glavom kreće da švalerku neće.

Ovaj naš poetski Ivek, i mnogi drugi, uzalud su negodovali jer bilo je tako »kak su japa i mama rekli«.

U snoboke se išlo samo u jesensko doba i u zimskim mjesecima. U proljetno i ljetno doba nije se svadbovalo zbog poslova, a u adventu (4 sedmice prije Božića) i u korizmi (7 sedmica prije Uskrsa) crkva nije dozvolila nikakve javne svečanosti. Ali zato, ipak, nisu izostale

pripreme i predradnje. Još u ljetno doba, za vrijeme zajedničkih radova, kume, strine, vujne i tece ocijenile su, »koj bi koji puci pasal« – i posebnom diplomatskom vještinom ispitale »kaj dekla dobi«, ili »v koju hižu bi Franček ili Jožek mogel iti v zetstvo«. Dakle, bilo je mnogo razgovora prije ženidbe, zato stara naša poslovi- ca veli ovako: »Triput se za čoveka spominju: dok se na- rodi, dok se ženi i dok hmerje«.

Osobito rječit morao je biti pratilac proscia. Došavši u kuću udavače, on bi prijazno pozdravio, stavio na stol pečenu racu i putru vina, što je po običaju snoboki mo- raj u donijeti. Tada bi s domaćinom i s družinom sjeo za stol i raspitivao se o gospodarstvu, o ljetini, o svemu i svačemu, dok konačno ne bi pokazao na ženidbenog kandidata koji ima sve vrline: dober je, delaven, poslu- šen, a »zbavil je soldačiju«, po danu i po noći senja vašu Janicu, pak su me njegovi starci prosili: »Idi, Štef, ž njim, morti bi se kak naravnali!« Nakon toga počelo bi pogađanja slično onome na sajmu gdje svaka strana traži svoje interese.

Za vrijeme tog nadmetanja mladi bi šutjeli, sramežlji- vo se pogledavali – i čekali kako će stvar završiti. Na svršetku, tj. ako su se dogovorili, upitali bi i djevojku »je li dečka oče«, a ona, jadna, mogla je klimati ovako ili onako, jer njezin pristanak nije značio ništa, a odbija- nje još manje.

Ako je pregovarač uspio iznuditi bar jedno jutro ora- nice i kravu, smatralo se to dobrim poslom. Kad je u vrijeme stare Jugoslavije rasprodana vlastelinska ze- mlja, neki su roditelji svojim kćerima davali i po dva ju- tra oranice ili livade.

Oko 1930. godine jedan je bogati povratnik iz Ameri- ke u Ludbreškom Karlovcu svojim kćerima obećao po četiri jutra oranice, pa su letjeli prosoci sa svih strana, čak i Ludbrežani. Jedna se udala u Ludbreg, zacijelo zbog toga što je za svaku seljačku djevojku bila čast ući u koju ludbrešku porodicu. Druga je pošla za srcem i ostala do smrti u sretnome braku sa svojim izabrani- kom u Hrženici.

Bilo je pametnih roditelja koji su imali razumijevanja za svoju djecu, ali kad bismo zavirili u daleku starinu, našli bismo vrlo mnogo nesretnih brakova. Žena se, jednostavno, mogla kupiti i prodati. Da li je taj običaj bio uvriježen kod starih Slavena, ili je ostao iz ilirsko- keltskih vremena, teško je reći. Međutim, u podravski svatovski ceremonijal spadalo je i simbolično kupova- nje mladenke. Kad bi svatovi došli po djevojku, mlade- nac je nije smio vidjeti tako dugo dok je nisu otkupili. Djever i podsnehala morali su za nju platiti ženi koja ju je prodavala neku malu svotu. Za vrijeme pogađanja mlada bi virkala kroz prozor promatrajući mladenca samo jednim okom pred koje bi stavila vjenčani prsten

Ludbreg: Svatovi Stjepana Prusa i Pepice Draganic prije odlaska u Ameriku 1922.

da bude sreće u braku, tj. da samo nju jedinu voli u životu.

Današnje vrijeme daleko je od takvih ponižavajućih postotaka i rijetki su roditelji koji bi uspjeli natjerati svoje dijete da se ženi po njihovom izboru i diktatu, a još rjeđi mladoženje koji bi se ženili za blago. Ipak se u jednom našem selo dogodilo nešto nečuveno, od pamtivijeka nezapamćeno.

Bio je običaj da uoči vjenčanja mlada pošalje mladencu lijepu, izvezenu košulju. Nosila bi je podsneha uz pratnju, pjevajući cijelim putem do kuće. Ljudi su govorili: »Neseju robaču. Nesu se spuntali«, jer bi se znalo dogoditi da se bilo koja strana predomisli zadnjih dana, ali nikada u zadnji čas. A ipak se nedavno (dakle već u socijalizmu) dogodilo ovo: u jednoj našoj seljačkoj kući, kad je mladoženja već primio košulju, kad su oni koji su je nosili već tvrdo zaspali, u dubokoj noći začula se na vratima mladenkine kuće silna lupa i povici: »Babica, otprite! Bumo se spominali.«

»Koj si vrag i kaj me vezda v noći bantuješ?«, pita starica kroz prozor.

»Ja sem, mladenec, otprite!«, viče noćni gost.

»Koj nevolu očeš? Kaj se dogodilo? Kaj morti kakvo zlo?«

»Nikaj se neje dogodilo, ali se bu. Če mi odmah ne date pol grunta na pismo, Jela ne išla na zdavanje. Ja ju nečem. A kaj bute onda? Čuće su već poklane i spečene. A kaj bute onda?« »No, čekaj malko dok otprem! Ne mremo se ovak čez oblik dospomenuti«, veli mirno babica, Hodi nuter!«

Napasnik se primakne vratima, a starica poleti na njega kao bijesna furija. Stane ga udarati po leđima, po rukama, po glavi vičući: »Pri moji hiži budu svati i bez tebe, prasec prokleti! Nek se gostiju si dobri ljudi! Nikaj se ne bu pokvarilo. Susedi, hote k nam!«

Natu viku probudilo se pola sela. Došli ljudi i pitaju: »Kaj se dogodilo? Morti kakvo zlo?«

»Nije zlo, nego dobro. Ovaj čas sem sterala rabara. Hote, susedi, budmo se gostili!«, viče starica.

Kuća se začas napunila gostima – i počela je noćna svadba bez mladenaca, svadba koja će se duugo pamtit.

Neki su prosici išli u drugu krajnost. Prosili bi samo djevojku, a za ostalo nisu pitali, niti se pogađali. Rekli bi jednostavno: »Mi imamo sega, mi trebamo samo dobro dete. A vi kaj daste, daste, makar baš nikaj.«

Poznat mi je jedan običaj iz sela Slokovca, gdje su roditelji naumili svojoj kćeri dati četiri jutra oranice, a budući svekar je sve to odbio rekavši: »Mi imamo i preveć, ako to fčinite, ja vas pem tužit!« Da, to je svekar našeg vremena, u prošlosti bi se jedva takav našao.

A što se tiče same svadbe, moglo bi se reći da je svaki takav događaj bio veliko opterećenje za obje kuće. Da bi se izdaci smanjili, uveden je običaj prema kojem bi svaka prijateljska kuća dala po koju kokoš, nekoliko jaja, grudu sira, vrhnje ili maslac, a to bi se tokom godina pamtilo. Vraćalo se kad bi se spremala svadba u obiteljima koje su priskoćile u pomoć. Da bi se moglo pošteno odužiti, domaćice su vodile »statistiku« o tome. Sve bi se to pisalo na poklopac ladicе za rubeninu, ili na vrata ormara s unutarnje strane. To je izgledalo ovako: »Kad se ženil naš Tomaš, Tominovi su dali kokoš, Bara Capanova racu, Peldekovi gusku i 5 jajci, Turkovi, kuma Dora i Dudekovi grudu sira i 2 litre vrnja itd, itd.«. Znalo je tu biti i po pedeset darovatelja pa i više. Popisani su bili i dužnici.

Danas svako selo ima svoj dom i potrebno posuđe za veliki broj osoba, a da se o stolovima i stolicama ne go-

vori. U prijašnje vrijeme sve se to moralo skupiti po selu idući od kuće do kuće – a nakon svatova sve bi se vraćalo. Za to su bile zadužene snaše i djevojke. One bi pripremile i kitice ružmarina za svatove vezane uskom trakom hrvatske trobojnice, okitile bi sobu, dvorište i vrata zelenilom, pomele svaki kutak u kući i u dvorištu. Mladenac se morao pobrinuti za glazbu i za vještoženja kapitana, a obje kuće sporazumno morale su se dogovoriti o broju svatova, izabrati djevere, podsnehalu, zastavnik i sokačice. Klencer i klencerica obično su najbolji drugovi budućeg bračnog para, ali tu funkciju naše selo prije prvog svjetskog rata ne pozna. Oni su danas svjedoci u crkvi, dok su to nekad bili djever i podsnehala.

Poziv na svadbu upućuje se usmeno. Najprije to čine roditelji mladenaca nekoliko dana prije, a mladoženja ide s glazbom ujutro na dan vjenčanja od uzvanika do uzvanika. Najprije poziva krsne i firmane kumove. Za njih »gospon kapitan« ima posebnu zdravicu i tekst zahvale. Đurek Premec iz Hrastovskoga ostavio je u staroj, požutjeloj bilježnici iz 1911. godine ove riječi: »Dragi kumek i kumica, moji drugi roditeli. Vi ste me na krst nosili – i dali mi ime koje mi bu do smrti ostalo. Vi ste došli da z menom podelite veselje denešnjega dana – i darovali me lepim darom. Delili ste z nami žalosti i veselja, dobro i zlo.

Veliku lubaf dugujem i vam, dragi kumovi firmani, kajti je posle krsta odmah potvrda. Bog Duh sveti nek bu naš i vaš pomoćnik i plaćenik za se lepe reči s kojimi ste me savetovali i za dare kaj ste mi darovali! Veliko mi je veselje videti vas za ovem našim stolom i fala vam kaj ste došli! Delili ste z nami se zlo, pak vas prosim podelite z nami i ovo veselje!« Kapitan se obraća kratkim pozdravom i ostalim uzvanicima, a onda »gospo sokačice« donose na stol jelo »frustuk« (doručak). Ne zadržavaju se dugo. Evo zašto.

Sve do oslobođenja matične knjige vjenčanih vodili su župnici. Prema crkvenom propisu vjenčanje se uvijek obavljalo prije podne. Mladima je teško padalo i to što su dan prije morali doći na ispit iz vjeronauka, a na sam dan vjenčanja na ispovijest, na misu i na pričest i to uvijek do jedanaeste ure do podne da bi prisustvovali svim misnim obredima. Crkva je uopće držala narod u strogoj disciplini. I svatovski razgovori bili su udešeni u duhu vjere, pa bi se svakiput obraćali kapitanu ovim riječima:

»Gospon kapitan, ja sem čul takog glas da je Jezuš Kristuš došel med nas.«

Blagoslovi se skup nas!« odgovorio bi kapitan, i tek sada prešlo bi se na razgovor.

Svatovski kapitani prepisivali su i učili tekstove od starijih. U starije doba svi su ti pozdravni i oprostajni govori kajkavski. Navodim nekoliko primjera. Prije negoli će svati poći po djevojku, govorio bi kapitan:

»Pak falen budi Jezuš Kristuš! Dragi japek i mamica, došla je vura da se ja vam spričati moram. Vi ste mene pošiljali na skojačke pute i posle i višeput k službi Božji, ali vu ovakvem cimeru neste me nigdar vidli niti kam pošiljali.

Tak, dragi moji roditelji, ja vam lepo zafaljum na se brigi i skrbi, ali ja vam zadosti zafaliti ne mrem, nego naj vam naplati Otec Bog nebeski koj je bil plaćenik pred menom, pak bu i za menom.

Pak zdignimo si na noge vu ime svetoga križa koj prekriži nas putnike na putu, a vas stanovnike na stanu. Vu ime svetoga Ivanuša koj nam bodi tovaruš nam putnikom na putu a vam stanarom na stanu. (Roditelji poljube sina, a kapitan nastavlja) Sinek dragi, ve ideš, čez

jenju veliku pustinju. Mi te bumo sprovdili i pomoremo ti poiskati vernu tovarušicu, tebi dobru pajdašicu, tvemu ocu i materi poslušnu ćerkicu. Ali ja, kakti vođa moram se pobrinuti za svoju vojsku kaj ne bi u pustem kraju stradala od žeđe, zato prosim hižnoga gospodara da bi nas malo okrepil i z Božjom kapljicom napojil.« Svi piju, glazba svira – ide se u kuću mladenke. I tamo ih dočekuju jelom i pilom.

Prije polaska na vjenčanje, kapitan bi govorio u ime mladenke: »Dragi moji roditelji! Ja bi se rada vam pričala, ali vam najpredi od srca zafalujem kaj ste prijeli ove moje katane i oficere i pogostili je pod našem krovom. A ja, pak, bum othajala kam je othajal Rafael arkanđel vu Sent varaš. Ali ja ne idem vu Sent varaš, nego ja idem k sveti materi škervi, k Šarcu-starcu, ar on je sam Jezuš Kristuš, i k Šari – divojki zadozim devici Mariji. Tam budem prosila i molila da budem tri svete škramente: prvi je sveto telo Isusovo, drugi hižni zakon, treći je sveti blagoslov. Ja se budem trsila da vam donešem jednu lepu olohovu grančicu, kak je došla bela golubica Noemu-patrijarku vu barku da se je spunila srditost božanska. Tak se den denešnji i nad menom oće spuniti vola Oca nebeskoga. Amen!

Vu ime svetoga križa koj prekriži nas putnike na putu, a vas na vašem stanu. Vu ime svetoga Ivanuša koj nam budi tovaruš nam putnikom na putu, a vam stanovnikom na stanu!

Bog nas poživil!« (Tada ispiju čaše)

Nakon kapetanova govora roditelji poljube kćerku i daju joj neke upute za život na primjer: »Zapamti si drago dete da hižni zakon veže do smrti«, ili recimo: »Kćerka draga, od denes buš pri drugi hiži. Zapamti si da se ti moraš po njihovi šegi obrnuti, ar se hiža po tebi ne bu.« Ili ovako: »Drago dete, Bog te nek čuva na tvojem putu i životu. Budi dobra! Poštuj starce svojega muža! To su vazda tebi otec i mati.« Prema pradavnom običaju na stolu pred roditeljima je blagoslovljena voda. U čašu je stavljena grančica ružmarina. Tom grančicom roditelji škrope kćerku govoreći: »Bog te nek blagoslovi!«

Svaka seoska svadba zapravo je pučki igrokaz gdje je mnogo glumaca. Od prvog do zadnjeg časa svi su oni »gospoši i gospe«. Za sve njih kapitan mora naći toplu riječ u ime »gospoša mladenca i gospe mladenke«. Nikoga ne smije zaboraviti, pogotovo kad će svatovi krenuti vodeći mladu snašu u kuću suprugovih roditelja.

Rodbini i prijateljima govori ovako: »Draga rodbina, strici i strine, vujci i vujne, teci tece, draga braća moja i sestre, i se moje pajdašice i pajdaši s kojimi smo skup rasli, kravice i pajceke pasli, oprostite vi meni kak i ja vam opraščam. Zafalujem vam za su lubaf, lepe reči i srca dare, ali vas moram ostaviti, ar sem denes zadobila para s kojim se bum pajdašila do groba ili do božje volje.«

Najdulji je oprostajni govor namijenjen roditeljima a glasi ovako: »Tak, najljubleneši i najpovoljneši japek i mamica moja lublena! Ja vas zovem kakti vaša ćerka: Hote k meni na par reči! Ja se očem v zelenem vencu zadnji put razgovoriti, kajti denek lubleni je već prešel, a noć se nagnula kad saka ftičica i saka ribica na svoj stan šetuje. Samo ja tužna još ne znam de budem stanuala.

Tak vam se najpredi obračam, japek moj lubleni, koji ste svrhu mene očinsku skrb imeli. Vi ste me den denešnji predali v ruke ovomu poštivanomu mladencu.

Nadale, vam se obračam, draga i lublena mamica, koji ste mene punih devet meseci pod srcem nosili, vu

porodu žofku muku trpeli, vnogikrat se rano stali, kesno legli, po noći me zibali – i puno suzah vrzhu mene stočili jeste. Dragi i lubleni mamica moji, kak je meni lepo ime vaše! Ja, vaša ćerka, nazivljam vas, ar je ovo materino ime vu mojem srcu zasajeno, a i bude do hladnog groba.

Tak, ja vam lepo zafalujem za su vašu dobrotu, skrb i lubav, ali ja vam zadosti, zafaliti ne mrem nego nek vam naplati Otec Bog nebeski koj je plačnik sem i sakomu bil pred menom i bude za menom!

Ali još vas prosim kajti ja vezda odhajam ali i dojdem, samo stalnoga mesta za mene ovdi više nega. Nego, dragi japek i mamica moja lublena! Najte vi svoja vrata zapirati da bute vidli mene k vam dohajati, ar vi dobro znate da suza drugam ne padne nego na lice. Tak i ja o svoji teškoći i nevoli, kam se drugam ftečem nego dragomu japeku i moji mamici lubleni. Ako sem vam se f čemu zamerila, oprostite vi meni, ja vam, a svevišnji Bog sem skupa nama.«

Uz takav oproštaj bude i suza. Dok roditelji blagosivaju kćerku, svatovi se dižu i spremaju na odlazak, ali ne izlaze dok se kapetan još jednom ne obrati svima prisutnima ovim riječima:

»Dragi japek i mamica, dragi kumi i kumica, mila rodbina, nepozableni pajdaši i pajdašice, draga moja vojska i katane, mi se vezda moramo preseliti z ovoga lepoga grada v drugi grad. Još vam se jenput zafalujem na lubavi, našim gosпам sokačicama na podvorbi i prosim našu gospodu veselake kaj bi nam i dale bili pri roki i sprovdali nas na tem dugem i opasnem putu.«

Kad su se svrstali po parovima, glazba svira koračnicu, a kad su se približili novom domu mlade, pjevala bi se koja svatovska pjesma. Jednu takvu navodim za primjer.

Sončece zahaja, večerek dohaja,
Zbogom mi ostante japek i mamica,
japek i mamica, bratec i sestrica,
bratec i sestrica i sa rodbinica!
Sveti mesec sveti i te sjajne zvezde
kaj budemo vidli kaj smo dopeljali
Anicu divojku, Iveka junaka.
Kot mi koji hodi, ružmarin mu rodi.
Po koji veseljak znao bi dodati po neki šaljivi stih,
npr.

»Hiža, tožna hiža, pelamo bi križa.«

U Hrastovskom domaćin nije izlazio pred svatove. Vrata su bila otvorena, roditelji su sjedili i čekali za stolom. Na ulazu bi kapitan prihvatio mladenku za ruku s jedne strane, a mladenac s druge i tako bi došli pred roditelje. Kapitan bi govorio:

»Faljen Isus i Marija, dragi japek i mamica! Kam smo išli, došli smo, de smo kucali, otprli su nam, kaj smo prosili, dobili smo, a vezda vas, dragi roditelji pozdravljam vu ime ove naše dece i pitam vas: Je li vi primate ovu našu Maricu za svoju snehu, ili pak za svoje rođeno dete?«

»Primamo ju za svoje rođeno dete. Od denes bu ona naša draga ćerka«, odgovorili bi roditelji ljubeći mladenku i mladenca.

Zatim slijedi skidanje vijenca i vela s mlade. To čini sam mladenac. Mjesto vijenca žene joj stavljaju na glavu poculicu, bijelu, čipkastu cvijećem ili ornamentima izvezenu kapicu.

Prije prvog svjetskog rata u nekim selima kao na primjer u Hrastovskom i Kućanu i mladencu bi stavili vijenčić oko šešira, ali poslije I. svjetskog rata gradska moda sve više osvaja naša sela: mladenac više nema vi-

jenca, a mladoj se mjesto zelenog stavlja umjetni od parafina.

Još do drugog svjetskog rata nosile su naše seljakinje poculice, ali samo udate žene, dapače, i poculica je mogla biti izraz domoljublja. U nju bi se ušila hrvatska trobojnica (Sokolovec, Apatija). To je noviji običaj iz vremena nastupa »Seljačke sloge«, a održao se sve do svršetka II. svjetskog rata.

I još samo kratki dodatak.

U svadbene običaje spadaju i razne šale, katkad su znale biti duhovite, a bilo je i lascivnih.

Tako, na primjer, na jednim svatovima najednom se izgubio »gospon šipuš«. Nakon duljeg vremena eto ti njega! U naručju ima malo štene u dječjem jastučku. I počeo je ovaj razgovor:

»Dober večer gospon kapitan!«

»Dober večer Bog nam daj, gospon veseljak!«

»Znam da ste vi gospon kapitan stari lovec, pak bi mogli trebati takvoga kujseka, a neje niti skupi.«

»Pak, kaj ga cenite, gospon veseljak?«

»Peneze nečem, ali mi morate obećati, da ga bute zeli za svoje dete i da bute bar tri dni ž njegovom mamom f parmi spali.« Cijela družba prasnula je u smijeh, a smijao se i sam kapitan.

Na takve drskosti nitko se nije vrijeđao. Sve se moglo reći i prihvaćeno je kao dobronamijerna šala, samo ako

bi izazvalo smijeh. Bilo je i praznovjerica. Na primjer, u braku će se rađati lijepe kćeri ako mladenka u crkvi triput izgovori: svi su sveci lepi, a sveticice su najlepše.

Zeli li žena voditi glavnu riječ u braku, treba da odmah nakon vjenčanja počne govoriti, dok muž nije zinuo.

Ako ne bi bilo sloge u braku, govorilo se: »Dok su došli z zdavanja, prešli su prek poceka pod kojim je bila coprija«, ali kad se uzme u obzir na koji način su se sklappale ženidbe, bilo je nesloge i bez coprije koja ionako ništa ne znači. U starije doba rijetke su rastave – i to samo »od stola i postelje«. Crkva ne dopušta novi brak rastavljenima. Pa i poslovice veli: »Kaj si koj naprti, nek nosi do smrti.«

A što se tiče ženidbe, udaje i bračnog morala našeg plemstva, moglo bi se reći da je tu bilo još više gramzivosti, tvrdoće i nemorala. Za plemića je ženidba bila jedina dobra prigoda da sredi materijalne prilike i podigne poljuljani ugled porodice. On se nije ni ženio bez ugovora o mirazu, pa su među našim plemstvom bili rijetki sretni brakovi. Navodim samo nekoliko primjera iz dalje i bliže prošlosti. Bogati Ludovik Patačić, gospodar mnogih vlastelinstava u Hrvatskoj, među njima Slanja i Martijanca, desetke je godina živio rastavljeno od svoje žene Suzane rođene Patačić. I kad je 1766. godine ležao na smrtnoj postelji, nisu se potpuno pomirili.

Kapela Ludbreška: Sprovod iz kuće obitelji Deždek

Njegov stariji rođak Gabrijel Gotal, vlasnik Granja Jalžabeta i prehodnik u Martijancu, prisilio je svoju vjenčanu ženu, rođenu groficu Oršić, da mu i pismeno dade dozvolu da može držati ljubavnicu Reginu Rauchovu (Rauhovu). Brzo je napustio tu ljubavnicu i oženio se Rozalijom Somogy (Somodi), udovom Lepoši.

I martijanečki baruni Rauchi, Gejza i Pavao, živjeli su sa svojim ženama kratko vrijeme, prvi 3 mjeseca, drugi nekoliko godina, a obojica su do smrti držali ljubavnice. (Bilo je to koncem prošlog i početkom ovog, XX. stoljeća). Među takve spada i Vuk pl. Vučetić Brinjski, suprug zadnje vlasnice dobra Martijanec. I on je napustio suprugu s četvero djece i otišao u svijet s nekom ženom koja se izdavala za potomka škotskih kraljeva Stuarta (Stewart). Bio je Hitlerov konzul u Splitu i tek pred smrt pomirio se sa suprugom Elizabetom Rauch (1974).

Zanimljiv je životni put Helene Rozalije Lepoši, rođene Somogy. Bila je siromašna plemkinja, ali žena neobične ljepote. Triput se udavala iz računa. U drugome braku s Gabrijelom Gotalom zgrnula je silno blago – 200 000 forinti. Četvrti brak sklopila je iz ljubavi s puno mlađim suprugom Ivanom Habijancem, kojemu je kupila čin pukovnika (jer se i to tada moglo) i davala mu mnogo novaca. Ali mladi muž nije svojoj starici poklanjao mnogo pažnje, te je konačno i njoj postalo jasno da je prevarena. Vrlo brzo napustio ju je zauvijek. Teško ojađena, razočarana i napuštena, živeći u svojem novom dvorcu Jalžabetu, došla je do spoznaje da čovjek može biti sretan čineći dobro drugima. Na smrtnoj postelji sjetila se svojih kmetova i ostavila veliku sumu novaca da se u vrijeme gladi nabavi hrana za njih. Kad je 1760. preminula u Jalžabetu, nije ni slutila da će ova ista zgrada, koju je ona bogato opremila, nakon dvije stotine godina služiti kao prebivalište mnogim siromasima, kojima život nije priuštilo da žive i da umiru pod vlastitim krovom. Ovi pitomci staračkog doma provode ovdje tihi život, tiho nestaju s ovog svijeta. Ponckog oplaču rođaci, gdje kojeg zvona, ostali odlaze anonimno na vječni počinak.

Sasvim je drugačije kad netko umre u selu. Zvono sa scoške kapelice svima javlja da se jedan od njih preselio u vječnost. Stariji muškarci na glas zvona skidaju kapu ili šešir i obično govore: »Daj mu Bog dušni mir«, ili: »Pokoju mu vječni!« Žene nastoje pogoditi kome se zvoni, a djeci bi obično naložile da pitaju zvonara. Stariće bi prema pradavnom običaju izmolile kratku molitvu za preminulog.

U prošlosti se redovito svima zvonilo i u župnoj crkvi. Da li je umro muškarac ili žena, znalo se po zvonjenju: za muškog se triput zvoni, a za žensko čeljade dva. Kaže se: »Zvoni se na tri, ili na dva reznja«, i to odraslima i većoj djeci svim zvonima po nekoliko puta dnevno. Dojenčadi i maloj djeci zvoni obično mali zvon. U Ludbregu je tu službu imalo naše najmanje i najstarije zvono, zvono »klenkač« (iz 1654. godine).

Do najnovijeg vremena naša sela nisu imala mrtvačnice, pa bi preminuli ležali u kući najmanje dvadesetčetiri sata. Za taj žalosni događaj svaka je kuća imala u pripremi »vihlan«, dugačku lanenu platu, bogato ukrašenu umetnutom, širokom čipkom, a ponekad i crnim vezom. Tim bi »vihlanom« pokrili stol na kojem je stajao lijes. Sitne stvarčice koje su pokojniku za života bile osobito drage metnuli bi mu na prsa. Znam da je jedan starac u Hrženici izrazio želju da s njim ukopaju njegovu lulu (pipu) s komišem, inače su to obično bile sličice svetaca, medaljice, čislo ili molitvenik.

Sv. Đurd: Sprovod 1956. godine

U času smrti zaustavili bi zidnu uru i zastrli zidno ogledalo. Preminulom bi zatisnuli oči i podvezali rupcem donju čeljust. Ako bi mu koje oko ostalo otvoreno, govorili bi: »Glejte kak gledi, fletno bu nešće moral za njim.« Ta zla slutnja bila je potencirana ako bi se tih dana počeo javljati čuk, poznata ptica-zloknobnica.

Običaj da se odar okiti cvijećem zacijelo je donesen iz slavenske pradomovine, ali svijeće su se stavljale kraj pokojnika u vrijeme kad su naši preci primili kršćanstvo. Svijeća je simbol prolaznosti ljudskog življenja, simbol žrtve vlastitog života za druge. »Kao što svijeća nestaje da bi mogla dati svjetlo okolini, tako i svaki čovjek mora žrtvovati sebe za one s kojima dolazi u dodir«, govorili su stari, pa bi još na smrtnome času utisnuli goruću svijeću čovjeku na ruku. Naročito su bile cijenjene voštanice. Vosak prave pčele, čiste djevičanske radilice, zato je takva svijeća simbol čistoće duše, koja treba čista otići u vječnost. U narodu je bilo uvriježeno mišljenje da svaki čovjek ima svoju svijeću, pa kad bi zauvijek zaklopio oči, govorilo se: »Dogorela mu je sveća«.

Nije potrebno posebno naglasiti da se pokojnicima za ukop davalo najbolje odijelo, ženama ono što su ga imale na dan vjenčanja. Kad bi umrla mlada žena, znala bi se pojaviti koja udovica s »coprijom« što se sastojala u tome da bi pokojnici spustila u lijes novčić govoreći: »Tebi groš, meni tvoj muž!«

Tih dana dolaze u kuću ljudi dobra srca i tješe ožalošćene. Rođaci i prijatelji ostaju s njima cijele noći. To bdijenje uz preminulog Podravci zovu verestovanje. Oni razgovaraju, kartaju se, pijuckaju vino ili rakiju i, da se vidi koliko su cijenili pokojnika, počesto ga spominju. Po koji, recimo, uzdahne: »Bil je dober čovek«, ili »Tak dobre žene nigdar već f selu ne bu«. Ako se radilo o djetetu, govorili bi: »Kak je to bilo spametno dete! Ja sem navek govoril: Preveč je spameten of naš Francek. Te se ne bu hranil.«

Na verestovanju počesto se nađe koji osobiti ljubitelj alkohola, pa ostali imaju sto muka s njim. On bi i zapjevao, i poskočio, a prisutni mu ne daju, da na taj način izrazi svoju »ljubav i duboku bol zbog gubitka dragog bića«. Sve treba da prođe mirno u najvećoj ozbiljnosti.

Svaki koji dođe u kuću reći će nekoliko lijepih riječi, nekoliko časaka zadržat će se kraj preminulog i poškopiti ga blagoslovljenom vodom što stoji u staklenoj po-

sudici kraj nogu pokojnika. Prema prastarom kršćanskom vjerovanju ova voda razgoni zle duhove i koristi duši onoga koji tu leži.

Naši Podravci su mukotrpnja čeljad, naročito muškarci. Oni bi šutke podnosili i skrivali svoju bol, ali neke žene, i to rijetke, znale bi glasno narekati. Kroz glasni plač i lelek nabrajale bi vrline izgubljenog djeteta ili bračnog druga. Dugo je ostala u sjećanju jedna udovica iz Apatije koja je sjedila na grobu i neprestano ponavljala. »Stef, Stef, kulko delo, kulko delo, a ti si ve hmrl«, kao da je taj jadni čovjek namjerice iz nekog inata umro.

Sprovod ili »sprevod« je zadnja počast što je možemo iskazati onome koji je jednom s nama dijelio blagodati i nedaće života. Red je da ga isprate svi s kojima je bio posebno povezan, ali najsvječanije se uvijek ispraćivalo mladića i djevojku. Pred lijesom išla bi »zaručnica« u bjelini s vijencem i velom, odjevena kao mladenka noseći na bijelom jastučiću prelomljenu svijeću. Kraj nje bi išle sa svake strane po jedna djevojka također u bijeloj haljini, ali bez vijenca. Prelomljena svijeća trebala je označiti skršen život. Pred »mladenkom« išle bi i druge djevojke u bjelini, onoliko njih koliko je godina bilo pokojnom mladiću. Ako bi pratili djevojku, slomljenu svijeću nosio bi mladić, a sve je drugo bilo kao što je rečeno.

Taj običaj je nešto novijeg datuma. Stari, tj. ljudi čije djetinjstvo pada u početke ovoga stoljeća, pripovijedali su da se tako radilo prije I. svjetskog rata, a za starije doba nisu mogli ništa reći.

Već je prije rečeno da kajkavci svoja čuvstva, pa bila to i najdublja bol, ne vole izražavati glasnim plačem, lelekom i pretjeranim jaukom, a niti će bilo koga zadužiti da time ono što je mučno i tužno učini još bolnijim. U starije vrijeme bio je običaj da učitelj »spričava« umrlog. U nekoliko rečenica istaknuo bi prolaznost svega, zatim bi nabrojio vrline preminulog i na koncu bi se u njegovo ime oprostio od ukučana, rodbine i prijatelja.

U selu je uvijek bilo ljudi koji bi nad grobom znali reći riječ pohvale i zahvale. Neki bi to činili jednostavno i kratko, na primjer: »Draga žena, bila si mi dobra. Fala ti na svoj dobroti!«, ili: »Draga i lublena mama, zbogom, zbogom!« Članovi pjevačkih i glazbenih družina, a pogotovo vatrogasci, ispraćivali bi svoje drugove žalopjekom: »Spavaj, pokojniče mili, snivaj mirno vječni san!« Jedan od članova društva održao bi nadgrobni govor ističući zasluge pokojnika za organizaciju, glazba bi odsvirala žalopjekom, a nakon toga bi se razišli.

Rođaci bi pošli u kuću žalosti da prisustvuju karminama, ili posmrtnoj gozbi. Tu bi obnavljali uspomene, a bilo je i suza: plakalo je srce, a katkad bi i vino ljuto procviljelo. Izvan programa znao bi koji zainteresirani pokrenuti pitanje ostavine preminulog, ali takav razgovor nije bio poželjan, dapače, takvo nešto smatralo se u tome času sramotom, zato bi takve razgovore odgodili.

U dalekoj prošlosti karmine su se održavale nad grobom. Taj običaj Slaveni su zvali trizna ili strava. Naši su ga precij napustili nakon pokrštenja, ili svakako u dalekoj prošlosti. Ali uveden je drugi običaj udešen prema kršćanskom shvaćanju. Uoči Dušnog dana (2. XI. svake godine) naveče, iza večere, ostavljao se nešto jela na čistom bijelom stolnjaku. Stavljalo se i onoliko žlica koliko je bilo pokojnika iz kuće. Do pola noći gorjela bi nasred stola voštana svijeća. Ponegdje se »dušicama« ostavljao kolač, a siromasi bi metnuli kuruznjaču. Da se i smrt pokušavalo prevariti »coprijom«, u naše vrijeme izgleda nevjerovatno, a ipak su to neki pokušavali. Kad bi dijete spremili za krštenje, iznijeli bi ga kroz prozor, »jer smrt stoji pred vratima«. Došavši s krštenja predali bi ga opet kroz prozor ukučanima, »a smrt je uzalud čekala«.

Danas više nitko to ne čini – i rijetki su ljudi koji se toga sjećaju. Stari običaji sve više nestaju, a vrijeme i dalje piše historiju čovječanstva i našu vlastitu: ljudi se rađaju, bore za život i umiru.

Manje poznate kajkavske riječi

ar	= jer
babica	= baka, starica
bantuvati	= smetati, uznemiravati
cimer	= znak
čuča	= kokoš
dospomenuti se	= dogovoriti se
fačuk	= vanbračno dijete
fletnjo	= brzo
fucanje	= teško disanje, otpuhavanje
grunt	= seljački posjed
hižni gospodar	= domaćin, vlasnik kuće
hižni zakon	= brak
katana	= vojnik
kujsek	= psić
morti	= možda
njuš	= miraz
obabiti se	= poroditi dijete
pajdaš	= drug
pajdašica	= družica
parma	= sjenik
pelati	= voditi, voziti
pocek	= prag
poiskati	= potražiti
puca	= djevojka
putra	= zemljana boca, vrč
rabar	= razbojnik
raca	= patka
robača	= košulja

rubacka	= košuljica
sabunjek	= baština, miraz
Sent varoš	= Sveti grad
soldačiju zbvaviti	= odslužiti vojsku
spominati se	= razgovarati se
spuntati se	= odustati, predomisli se
šega	= običaj
šmrkli	= iscjedak iz nosa
štrikanec	= veliki pleteni zimski rubac
tovaruš	= drug
tovarušica	= družica
ve (vezda)	= sada
zđavanje	= vjenčanje

LITERATURA

1. Bilježnica svatovskog kapitana Đure Premca iz Hrastovskog (od 1911. godine).
2. Enciklopedija Leksikografskog zavoda, Svezak 7, Zagreb MCMLIV
3. Libuše Kašpar: Svadbeni običaji ludbreškog kraja – Podravski zbornik 1979.
4. Matične knjige rođenih, vjenčanih i umrlih rkt. župa Martijanec i Sv. Đurd.
5. Špoljar Zlatko: Podravske narodne pjesme, Ludbreg 1917.
6. Winter Marija: Iz starije povijesti Martijanca, Podravski zbornik 1977; Stara i nova shvaćanja, Podravski zbornik 1982.
7. Zakon državnoga od leta 1840. član VIII, o nasljeđivanju kmetov